

Viljan att aktivera

Mobilisering av förorten som politisk teknologi*

Magnus Dahlstedt

THE WILL TO ACTIVATE. MOBILIZING THE SUBURB AS A POLITICAL TECHNOLOGY. During the 1990s, the ideal of "mobilization from below" and building "partnerships" between public and private actors, political institutions, local communities and NGOs became a salient feature of Swedish debate on multi-ethnic suburbs. In this article, the discourse of "active citizenship" is analysed in three different policy areas: democracy, urban and educational policy. The theoretical point of departure is the work of Michel Foucault and his theories of power and political technology. Following the framework established by Foucault, the aim of "mobilizing the suburb" which dominates contemporary debate about multi-ethnic suburbs is analysed in terms of particular "technologies of government" that create citizens as "active" and "responsible" subjects. In the move towards "active citizenship", it is argued, a neo-liberal agenda has gained momentum in Swedish politics, further emphasizing the role of individual responsibilities and initiatives as opposed to public arrangements and interventions.

Keywords: governmentality, activity, citizenship, neo-liberalism.

Vårt samhälle är inte skådespelets samhälle utan övervakningens; under bildernas yta pågår en djupgående påverkan av kropparna; bakom den väldiga abstraktion som utbytena utgör, fortskrider en minutiös och konkret dressyr av de nyttiga krafterna ... (Michel Foucault 1987, s 253).

I Sverige såväl som i andra länder löper värnandet av samverkan och partnerskap mellan statliga institutioner och lokalsamhälle, boendeflytande och underifrånperspektiv, som en röd tråd genom en rad politikområden. Politiska partier från vänster till höger har på senare

---

Magnus Dahlstedt är FD i etnicitet vid Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet, 581 83 Linköping. E-post: magnus.dahlstedt@isv.liu.se

är understrukit att en "förnyelse" av demokratin bör se demokratisk maktutövning som ett rörelsemönster nerifrån och upp snarare än uppifrån och ner. Underifrånperspektiv har överhuvudtaget blivit en politisk slogan i svensk politisk debatt, en patentrösning på vitt skilda samhällsliga och demokratiska utmaningar. Stråvan efter underifrånperspektiv återspeglar ett genomgripande ideologiskt skifte, som ägt rum inte bara i Sverige utan i många länder runtom i världen, där stora delar av det politiska fältet gradvis förskjutits åt höger på den politiska skalan (Boréus 1994, Jessop 2002).

Det ideologiska skiftet i svensk politik påbörjades redan under slutet av åttiotalet, men tog fart först under nittiotalet. Efterkrigstidens "svenska modell" baserades på centralism och universalism, social intervention och samförstånd som bärande element (Rothstein 1986). Modellen kännetecknades, enligt Rune Premfors (2000, s 163), inte minst av "bredvilligheten att ge demokratin en betydande räckvidd i substantiella termer", av att "demokratisk organisering ansågs naturlig och eftersträvansvärd på i princip samhällslivets alla områden" samt "betoningen av ett livaktigt demokratiskt deltagande också 'mellan valen', särskilt i folkrörelser och politiska partier". Från och med slutet av åttiotalet kom flera av de bärande principer som modellen vilade på allt mer att utmanas. Modellen kritiserades bland annat för dess påstådda ineffektivitet och långt drivna central- och detaljstyrning, som sades stå i vägen för individers initiativförmåga, stråvan efter deltagande och inflytande (Boréus 1994). Fram träder, enligt Premfors, gradvis konturerna av en "ny svensk modell", med allt större betoning av just maktutövning underifrån, "en modell som förenar en bevarad och utvecklad generell välfärdspolitik med en högst påtaglig decentralisering av politik och förvaltning" (s 175).

Föreliggande artikel uppehåller sig kring en aspekt av detta skifte. Den åskådliggör hur värnandet av "aktivering" och "ansvarstagande", en slags "vilja att aktivera", under nittiotalet har blivit ett allt mer framträdande drag i diskussionen om situationen i månggetniska förortsmiljöer. Stråvan efter samverkan och partnerskap, boendeinflytande och underifrånperspektiv tycks nämligen ha fått särskilt stort genomslag i senare års integrations-, skol- och storstadpolitiska debatt (Bunar 2001, Lövgren 2002, Hertting 2003, Edström & Plisch 2005, Urban 2005). Hur kan detta skifte förstås? Hur förs argumentationen i förhållande till månggetniska förorter? Vilka konsekvenser kan skiftet få för arbetet med att motverka fortsatt polarisering av svenska storstäder?

Med utgångspunkt i ett teoretiskt perspektiv inspirerat av Michel Foucault analyseras stråvan efter "mobilisering underifrån" och ökat "medborgerligt ansvarstagande" som ett led i skapandet av bestämda

”politiska subjekt”. Den kan förstås som en specifik uppsättning teknologier för ”styrning genom moral” (Rose 1999) som formar medborgare till aktiva, medvetna och ansvarstagande subjekt. I det följande skisseras, inledningsvis, i korthet huvudlinjerna i ett sådant perspektiv på styrning och maktutövning. Utifrån detta perspektiv analyseras därefter, i tur och ordning, senare års utveckling inom tre politikområden – demokrati-, storstads- respektive skolpolitik. Avslutningsvis diskuteras några av de konsekvenser som utvecklingen inom dessa politikområden på sikt kan få.

Viljan att styra

I liberala demokratier finns en bestämd uppsättning medborgarskaps-teknologier vars rationalitet i allt väsentligt går ut på att styra medborgarna genom att stärka deras individuella autonomi och delaktighet. I denna liberala styrningsrationalitet är det därför, understryker Nikolas Rose, ”förpliktelsen att fostra de självorganiserande marknadskrafterna, medborgarna och det civila samhället, vilka... [betraktas] som naturliga sfärer med egna karakteristika och vars välbefinnande den goda politiska styrningen [ska] tillgodose” (Rose 1995, s 49).

På senare tid har som nämndes ovan en liberal styrningsrationalitet fått allt större genomslag i Sverige, liksom i många andra länder. En sådan styrning iscensätts och praktiseras som sagt inte enbart av traditionella högerpartier eller näringslivsorganisationer. En utblick över kontinenten visar att den även förespråkas och administreras av centervänsterregeringar (Lipset 2001). I det skifte ”från samhällsstyrning till självreglering” (Pettersson 1997, s 103) som sedan åttiotalet ägt rum i svensk politik har maktutövningen gradvis förskjutits, *från* en tidigare, huvudsakligen statscentrerad regim, med fokus på statligt, kollektivt ansvar för både samhällsmedborgarnas välfärd och samhällsutvecklingen i stort, med statliga interventioner syftande till att fördela sociala och ekonomiska resurser samt utjämna sociala och andra klyftor i samhället, *till* en regim med allt större fokus på decentralisering och marknadslösningar, autonomi och individuellt ansvarstagande, samverkan mellan statliga och ickestatliga aktörer, medborgare och tjänstemän, företag och organisationer, skolor och föräldrar.

I linje med Michel Foucault (1987, 2004) och hans maktanalys har en rad forskare pekat på att även välvilliga politiska ambitioner, som viljan att mobilisera och engagera medborgare till att ”ta sitt ansvar” och bli delaktiga i samhällslivet, är del av maktens teknologier. De söker lösningar på diverse samhälleliga ”problem” genom att styra medborgares vardagsliv på nya sätt, snarare än att en gång för alla

”frigöra” medborgaren från den förtryckande maktens grepp (Cruikshank 1999). Den strävan efter att mobilisera medborgare ”underifrån”, stärka det ”civila samhället” och åstadkomma ökat ansvarstagande som blivit allt mer framträdande i svenskt politik kan, med Roses (1999) ord, ses som uttryck för en slags ”styrning genom gemenskap”. De former av samhällsstyrning som sätter individens frihet och medborgerlig delaktighet i fokus förutsätter, betonar Kenneth Petersson (1997, s 92), ”en aktiv referent, som ser sig själv som ’mobiliseringsbar’ och som utan motstånd sätter sig själv i centrum”.

Välfärdsstatens formel för maktutövning bestod, enligt Rose (1995, s 42), i att staten gjorts till ”ett centrum som skulle kunna programmera – gestalta, vägleda, kanalisera, styra, kontrollera – händelser och människor fjärran från centrum”. Människor skulle primärt styras ”genom samhället”, de skulle påverkas ”genom att man inrättade deras erfarenheter och värderingar i en social form”. En flora av ”fackmän” intog i detta sammanhang en väsentlig roll i det att de ”utrustades med befogenheten att handla som experter i det sociala maktutövandets apparater” (s 43). Denna formel för maktutövning har gradvis ändrat karaktär och banat väg för en maktformel som strävar efter att i det längsta ”styra utan att styra **samhället**, det vill säga genom autonoma aktörers reglerade och beräknliga val – medborgare, konsumenter, föräldrar, anställda, företagsledare, investorer” (s 57). Sådan styrning verkar, menar Rose (1999), via praktiker som skapar och samtidigt styr enskilda medborgare inom bestämda och, som de oftast framställs, odiskutabla ”moraliska gemenskaper”. Medborgaren infogas i rollen som ”moralisk varelse”, med specifika kontakter, nätverk och skyldigheter gentemot sin sociala omgivning. Sådan styrning framstår ofta som både legitim och självklar just eftersom den i mångt och mycket ”rättfärdigar sig själv med hänvisning till något naturligt, etablerat, uppenbart, obestridligt: arbetsdygder, familjens betydelse, behovet av individuellt ansvar ...” (Rose 1999, s 192).¹ Styrningen är därmed, poängterar Rose, starkt paradoxal i den meningen att de moraliska gemenskaper och subjekt som är tänkta att väga upp ”det offentliga” i sig är ett resultat av en rad styrningspraktiker.

Skapandet av ”ansvarstagande subjekt” består i en bred uppsättning av teknologier, med många olika ansikten, som bedrivs på en rad olika fält. Gemensamt är att de formar subjektiviteter på ett sätt som får enskilda individer att själva, av egen kraft, **vilja** ta initiativ, ”ta sig i kragen”, och inte ”ligga samhället till last” (Isin 2002). Ansvariggörandet är inte lokaliserat till bestämda platser eller avgränsade institutionella arenor, till exempel till skolans domäner. Det är utspritt över hela det sociala fältet och involverar aktörer verksamma på en rad

arenor. Det löper över en rad konventionella ansvars- och sektorsindelningar och väver i praktiken samman till synes åtskilda arenor och politikområden (Petersson m fl kommande). I det följande analyseras senare års utveckling inom tre politikområden, demokrati-, storstads- och skolpolitik.

Demokratis anatomi: Demokratipolitik

Det alltjämt pågående skiftet ”från samhällsstyrning till självreglering” kan åskådliggöras i den demokratidebatt som förts sedan nittio-talet (Nilsson 2005). Ett intressant tidsdokument från det tidiga 2000-talet är i detta sammanhang den omfattande Demokratiutredning som tillsattes i slutet av nittio-talet i syfte att ”belysa de nya förutsättningar, problem och möjligheter som det svenska folkstyret möter inför 2000-talet” (Dir 1997:101). Utredningen presenterade slutbetänkandet ***En uthållig demokrati! Politik och folkstyrelse på 2000-talet*** (SOU 2000:1) vid millennieskiftet, som lämnade ett betydande avtryck i den offentliga debatten. Resonemanget i betänkandet, som explicit knyter an till en deltagardemokratisk tradition, betonar starkt betydelsen av livaktiga folkrörelser och ett vitalt civilt samhälle för en väl fungerande, fördjupad demokrati. I linje med denna tradition tar utredningen medborgaren som utgångspunkt för sitt resonemang, snarare än stat och politiska institutioner. En liknande argumentationslinje går igen i ett otal av de offentliga utredningar, från åttiotalet och framåt, som granskat tillståndet i svensk demokrati.² Tom Nilsson (2005, s 178) menar att det sedan åttiotalet ägt rum en gradvis ”förändring av den officiella retoriken mot ett mer deltagardemokratiskt inriktad demokratipolitik, som successivt växer fram och som får sin färdiga form i Demokratiutredningens slutbetänkande”. Utredningen understryker genomgående den avgörande betydelsen av medborgares initiativ och ansvarstagande, samtidigt som den vid upprepade tillfällen tydligt markerar faran med statlig centralisering och paternalism.³ ”Vår utgångspunkt är att den svenska folkstyrelsen bör innehålla betydande element av självorganisering och, decentralisering och självförvaltning”, markeras exempelvis. ”Därmed ges utrymme för en mångfald i deltagandet och ett stort mått av pluralism och autonomi” (SOU 2000:1, s 241).

En viktig utgångspunkt i betänkandet, förankrad i en folkrörelse- och deltagardemokratisk tanketradition, är att demokratin bör ses som en specifik moralisk ordning: ”ett demokratiskt styrelseskick förutsätter att en medborgaranda av ömsesidig respekt och tillit hålls vid liv i familjen, på arbetsplatserna, i förskola och skola, i civilsamhället och

naturligtvis också i politiken” (s 15). Robert D Putnam (1996) och hans tankar om socialt kapital och medborgaranda tjänar i detta sammanhang som en särskilt central referenspunkt. Utredningens plädering för ett ”underifrånperspektiv” på politik och samhälle kan, sammantaget, sägas uttrycka den slags ”styrning genom gemenskap” som Nikolas Rose (1999) resonerat kring, en styrning som underförstår att medborgaren agerar som ”moralisk varelse”, med specifika kontaktytor, nätverk och skyldigheter gentemot sin sociala omgivning, bara fältet lämnas mer öppet för icke-politiska aktörer och ”sfärer”.

Liksom Putnam (1996) vidhåller utredningen att medborgares deltagande i civilsamhälleliga nätverk har en slags ”civiliserande” inverkan på enskilda medborgare. När de engagerar sig i gemensamma angelägenheter skapar de, sådan är tanken, successivt tolerans, förståelse och ömsesidighet. I de avsnitt där utredningen tydliggör sitt perspektiv på deltagandets ”moraliska dynamik” kan vi särskilt iaktta hur medborgarna konstrueras som ”moraliska subjekt”.

Genom att delta utvecklar medborgarna fundamentala kvaliteter i samhället. Ömsesidigt respekterande medborgare genererar ett stort humant och socialt kapital som alla sfärer i samhället har glädje och nytta av. Den som inte får motsvarande träning i att skapa tillit genom att vara tolerant mot oliktankande, går miste om skolning och förädling av sina mer primitiva instinkter (SOU 2000:1, s 33).

Här formulerar utredningen en vad som skulle kunna kallas demokratins anatomi. Den föreskriver ett specifikt medborgarskapsideal, ett särskilt sätt att vara och bete sig som ”demokratisk medborgare”. Genom att delta skapas lojalitet och ömsesidig respekt, viktiga inslag i det man med hänvisning till Putnam kallar det ”sociala kapitalet”. Ordvalet – att deltagandet ”skolar” och ”förädlar” medborgarens ”primitiva instinkter” – för närmast tankarna till Michel Foucault, när han skriver om teknologier av disciplinering och självreglering. Utredningens demokratiska medborgarskapsideal kan ses som ett sätt att inkludera medborgare i kategorin ”demokratiskt sinnade”, i enlighet med hur Foucault (1987, s 253) menar att disciplin fungerar som ”en teknik för att framställa nyttiga individer”.

I ett principiellt ställningstagande till den ideala relationen mellan stat och individ, slår utredningen fast en given kärna hos det ”demokratiska subjektet”.

Man kan **aldrig** befria människan från hennes självansvar. Varje människa **måste** känna ansvar för fler än sig själv. I princip **måste** därför varje tecken på att medborgare själva

vill ta ansvar hälsas positivt. **Varje tecken** på att den offentliga makten önskar kontrollera det civila samhället **måste** bedömas kritiskt (SOU 2000:1, s 20, kursivering tillagd).

Den enskilde individens "sanna natur", såsom den konstrueras, består av en medborgerlig strävan efter "självförvaltning" och "självansvar". "Varje människa måste känna ansvar" och detta ansvar "kan aldrig" inskränkas. Den enskilde medborgaren, snarare än kollektivet eller samhället, ställs i politikens centrum. Medborgaren står där emot aldrig, såsom i en nyliberal utopi, isolerad från andra, utan denne är alltid knuten till en bestämd moralisk gemenskap. Idealet är det lilla och överskådliga, lokala och genuina, snarare än det centrala och storskaliga. Ett autonomt civilsamhälle och enskilda medborgares fria initiativkraft framställs som ett demokratiskt självändamål. Därför måste, som det formuleras, "varje tecken" på att "ta ansvar" följaktligen "hälsas positivt". Resonemanget synliggör en principiellt kritisk hållning mot en allt för centraliserad och disciplinerande välfärdsstat. Statsmakten beskrivs stundtals i starkt markerade och negativt laddade ordalag. Det klargörs att "varje tecken", från statens sida, till att "kontrollera" civilsamhället "måste bedömas kritiskt". Det "offentliga" får, därmed, ingalunda gripa in. Utredningen drar här och i andra sammanhang upp gränser när det gäller ansvar för "sfärerna" stat och civilt samhälle. Ett implicit, normativt antagande i betänkandet är att den enskilde individens frihet tjänas bäst av att så många av samhällets frågor som möjligt handhas av frivilliga och självstyrande sammanslutningar.

Utredningens argumentation ger emellertid, sammantaget, ett något motsägelsefullt intryck. Den intar inte minst en ambivalent hållning ifråga om statlig styrning, en hållning som aktualiserar en tematik som tycks ständigt närvarande i en liberal tanketradition, nämligen "rädslan att inte styra tillräckligt kontra rädslan att styra för mycket" (Rose 1995, s 51). Samtidigt som det i olika sekvenser i betänkandet riktas skarp kritik mot en allt för långtgående statlig styrning och kontroll, som anses riskera att gå ut över medborgares engagemang och initiativ, så varnar den för framväxten av allt mer permanenta klyftor när det gäller deltagande och utövande av politiskt inflytande, för olika delar av befolkningen: "Ingen är utestängd. Däremot skapar bland annat klasstillhörighet, ålder och etnicitet ojämlika förutsättningar att delta" (s 36). Gentemot en elitistisk demokratiuppfattning understryker utredningen att "(a)lla medborgare ska ha jämlika möjligheter att delta i maktutövning" och att "(d)emokratins ideal bör präglade alla sociala sammanhang" (s 35). Befintliga ojämlikheter kräver därmed, enligt utredningen, fortsatta statliga interven-

tioner för att värna principen om politisk jämlikhet. I synnerhet markeras i detta sammanhang att "det måste till extraordinära ansträngningar för att öka den etniska integrationen" (s 244).

I propositionen "Demokrati för det nya seklet" (Prop 2001/02: 80) tonade dock regeringen ner utredningens mest långtgående resonemang om och förslag till överföring av makt och ansvar från stat och politiska institutioner till medborgare och det civila samhället. Den valde istället att i allmänna ordalag betona betydelsen av att värna medborgares deltagande också *mellan valen*. Visserligen lyfte regeringen upp demokratifrågan till ett särskilt politikområde i följande budgetproposition. Dessutom inrättades en ministerpost med särskilt ansvar för just detta område (Nilsson 2005). Allra störst uppmärksamhet ägnades emellertid nödvändigheten av att stimulera medborgarnas deltagande inom ramen för representativa politiska kanaler – röstande och de politiska partierna – som stadigt avtagit under senare decennier, något som regeringen uppfattade, åtminstone på sikt, som ett potentiellt hot mot demokratin. Även om utredningen må ha lämnat få avtryck i form av konkreta politiska åtgärder så har den lämnat desto mer bestående avtryck i svensk demokratidebatt. I både statliga och andra politiska sammanhang, men även inom forskningsvärlden, har utredningen kommit att anges som en auktoritativ kunskapskälla om tillståndet i samtida svensk politik.

Värnandet av medborgerlig aktivitet och autonomi som demokratiska kärnvärden går inte bara igen i demokratipolitiken, utan även inom andra politikområden, inte minst storstadspolitiken.

"Den aktive" versus "den utanför stående": Storstadspolitik

Det artikuleras inte explicit i Demokratiutredningens slutbetänkande, men mellan raderna framgår ändå att den ideale "demokratiska medborgaren" indirekt ställs mot en motpol – den passive, misstroende, intolerante, oansvarige medborgaren – en fundamental demokratisk belastning i akut behov av "demokratisk fostran". Motsvarande synsätt har satt en tydlig prägel på senare års politik riktad mot storstädernas "utsatta miljöer", som i hög grad utgår från just idealet om "aktivitet" och "ansvarstagande" som demokratins mest önskvärda eller "naturliga" tillstånd.

Idealet om den "aktive medborgaren" och dess relation till "det offentliga" synliggörs i synnerhet i ett av Storstadskommitténs delbetänkanden från mitten av nittioalet, en tid av djup ekonomisk kris. "Så länge lösningarna konstrueras av 'någon annan' blir medborga-

ren kontrollerad”, slår betänkandet fast. ”Det ligger i sakens natur. När medborgaren tillåts/återerövrar initiativet uppnås egenmakt” (SOU 1996:177, s 89). Betänkandet delar schematiskt in människor i fyra kategorier, utifrån deras grad av ”aktivitet” eller ”passivitet” i samhällslivet – den ”aktive”, den ”passive”, den ”vanmäktige” och den ”utanför stående medborgaren” (s 90f).

Medborgare skapas därmed som entydiga ”politiska subjekt”, eller snarare karikatyrer. Demokratins minsta och, enligt betänkandet, mest önskvärda beståndsdel, ”den aktive medborgaren”, konstrueras gentemot *baksidan* av denna demokratins minsta beståndsdel, ”den passive”, ”den vanmäktige” respektive ”den utanför stående medborgaren”. Till de ”utanför stående” räknas ”den stora gruppen av ’nyfattiga’ och delar av etniska grupper” som, enligt det synsätt som präglar betänkandet, drivs av ett ”totalt ointresse eller oförmågenhet att orientera sig i den egna geografin” (SOU 1996:177, s 90). Argumentationen har en rad normativa utgångspunkter. De medborgarligena ”karaktärsdrag” som betänkandet summerar i begreppet ”egenmakt” – engagemang, kunnighet, kontroll, identifikation och medvetenhet – framställs genomgående som demokratiska kärnvärden. Det är dessa ”karaktärsdrag” som utgör normen för ett idealt ”demokratiskt medborgarskap”, samtidigt som missnöje, ointresse och oförmågenhet snarast framstår som en slags demokratisk defekt.

Ansatsen går igen även i senare års socialdemokratiska storstadspolitik (Lövgren 2002). ”Utan de boendes aktiva medverkan kan vi bara åstadkomma ytliga förändringar”, markerar till exempel dåvarande integrationsminister Ulrica Messing (2000) i en debattartikel. I en riksdagsdebatt kring regeringens storstadspolitik tar hon fasta på just kopplingen mellan en i flera avseenden alarmerande situation i storstädernas ”utsatta” förorter och nödvändigheten av att anlägga ett ”underifrånperspektiv” för att nå en mer bestående förändring av situationen. Det är en motsägelsefull bild av ”storstadslivet” hon målar upp. ”Våra storstäder är ett myller av liv”, konstaterar hon.

Men mitt i denna dynamik ser vi också problem som blir extra stora just i våra storstäder. [...] I storstäderna är skillnaderna som störst. Här samlas en flora av etniciteter, språk, traditioner och kulturer. Här blir skillnaderna tydligast mellan dem som har en plats i samhället, ett jobb, vänner och ett aktivt föreningsliv och dem som inte har det (Prot 1998/99:23).

Med stöd i *Utveckling och rättvisa*, 1998 års storstadspolitiska proposition (Prop 1997/98:165), betonar hon att regeringens storstadspolitiska strategi bygger på två premisser: För det första: ”Vi måste

minska skillnaderna mellan dem som har det allra sämst och dem som har det allra bäst". För det andra: "Vi måste göra det utifrån ett underifrånperspektiv". Utifrån dessa bägge premisser bör den lokala demokratin, poängterar hon, inte minst i storstädernas "utsatta" områden, ges reella möjligheter att vitaliseras, på sina egna villkor, utan att "centralmakten" detaljstyr "lokalsamhället" och dikterar dess villkor.

Den storstadspolitik som vi nu lägger fast utgår ifrån att vi på allvar ser på vår demokrati *underifrån*, från det perspektiv där folkstyret har sitt ursprung och existensberättigande. [...] Vi ger nu här ett större *spelutrymme* för den *lokala demokratin* i våra storstäder, och framför allt i *utsatta bostadsområden*. Men det är inte här i riksdagen som den lokala demokratin skall skapas. Den kan bara skapas av *oss själva* på platsen *där vi bor*. Vår uppgift är att ge de bästa förutsättningarna för detta (Prot 1998/99:23, kursivering tillagd).

I propositionen *Utveckling och rättvisa* lanserades Storstadssatsningen, en långsiktig statlig kraftsamling riktad mot sammanlagt 24 bostadsområden runt om i landet. Lokala "utvecklingsavtal" slöts med sju kommuner, Stockholm, Haninge, Huddinge, Södertälje, Göteborg, Malmö och Botkyrka. Totalt satsades två miljarder kronor under en treårsperiod, fördelade över en mängd lokala projekt i de 24 områdena. I enlighet med tankegången att demokrati byggs "underifrån" baserades satsningen på ambitionen att "boende i de aktuella stadsdelarna" skulle "engageras i målformulering och i framtagandet av den lokala åtgärdsplanen".⁴

Tonen känns igen från det sena nittioalets lokaldemokratiska "förnyelsedebatt", såsom den exempelvis kommer till uttryck i Demokratiutredningen. Demokratin bör, enligt denna hållning, betraktas ur ett perspektiv "underifrån". Det är, enligt Messing, ur detta perspektiv "folkstyret har sitt ursprung och existensberättigande". Ambitionen är att utöka den "lokala demokratin" och dess "spelrum", i synnerhet i "utsatta bostadsområden". Den decentralistiska hållningen slås fast genom konstaterandet att lokal demokrati skapas av "oss själva", på "platsen där vi bor". Messing inrättar, liksom Demokratiutredningen, en skarp åtskillnad i centralt och lokalt, statligt och ickestatligt när det gäller befogenheter och ansvar. Regeringspolitikens primära uppgift, det är slutsatsen, är att ge lokalsamhället de bästa möjliga förutsättningarna att ta hand om sig självt.

Partnerskap för lokal utveckling

Ett annat återkommande begrepp i senare års storstadspolitiska diskussion är ”partnerskap”, som i nittioalets Europa etablerades i den politiska vokabulären (se Pierre 1998, Geddes & Benington 2001). Partnerskap är, förenklat, en samlingsbeteckning för en rad strategier som går ut på att iscensätta och organisera samverkan mellan aktörer **översektors-** och **ansvarsuppdelningar** såsom mellan stat/kommun och näringsliv, folkvalda/tjänstemän och medborgare/sammanslutningar.⁵

Partnerskap består i ett framträdande **organisatoriskt landskap**, där politik organiseras på bestämda sätt, i form av skilda institutionella former och kontaktytor (från informella nätverk till mer formaliserade, rådgivande eller beslutande organ) för samverkan och dialog (Pierre 1998, Syssner 2006). Dessa institutionella former kompletterar, men kan i enskilda fall även ersätta redan befintliga organisatoriska strukturer. Partnerskap kan, för att knyta an till Foucault och hans synsätt på makt och styrning, samtidigt ses som ett led i en mer genomgripande konstituering – skapande, återskapande eller förändring – av **styrningens rationalitet**, av rådande förhållningssätt till människa och samhälle, där både människa och samhälle styrs i en bestämd riktning genom en uppsättning teknologier som upprättar dikotomier och tu-delningar, konstruerar objekt och formar medborgarnas kroppar.

Partnerskap har överhuvudtaget blivit ett viktigt led i den alltjämt pågående ”förnyelsen” av europeisk välfärdspolitik, där det inte längre är statsmakten som på egen hand har ansvar för att definiera ramarna för och bestämma innehållet i beslut rörande strategiska vägval kring samhällets utveckling (Pierre 1998, MacLeod & Jones 1999). Dessa vägval har i större utsträckning kommit att beslutas i samråd mellan en rad statliga såväl som ickestatliga aktörer.

Partnerskap har särskilt lanserats som ett framgångsrecept för att åstadkomma ”regional utveckling” (Syssner 2006). Det har inte minst aktualiserats i sammanhang där tillväxtstrategier diskuterats. ”Alla regioner är beroende av hög tillväxt”, slår Arbetsmarknadsutskottet fast i betänkandet **Regional tillväxt** (Bet 1997/98:AU11). Tillväxtskapande åtgärder bör, framgår av betänkandet, genomsyras av ett ”underifrånperspektiv”. ”Även om staten kan bidra med ett antal verktyg måste den viktigaste kraften dock komma från regionen själv”.

Partnerskapskonceptet definierar därmed om statens och politikens roll. Tanken, enligt konceptet, är nämligen att villkoren för att bedriva politik överhuvudtaget har förändrats. Vad är det då som har förändrats? Dåvarande arbetsmarknadsminister Margareta Winberg antyder ett svar då hon i en riksdagsdebatt hävdar att politiken idag ”handlar om att människor måste mobiliseras, det som vi bru-

kar kalla för underifrånperspektivet” (Prot 1996/97:57). Regioner bör med andra ord i större utsträckning mobilisera sina resurser på bästa sätt för att profilera och hävda sig gentemot andra regioner (jfr MacLeod & Jones 1999), både *inom* och *utom* Sveriges gränser. ”Tiden är förbi”, menar Winberg, ”när vi kunde flytta fabriker och säga att regeringen kommer att placera en fabrik där. Nu handlar det om ett samspel mellan näringslivet, kommun- och länsföreträdare och staten”.

Partnerskapskonceptet har inte bara lanserats som ett framgångsrecept för avfolkningsorter och landsbygd. Företrädare för samtliga riksdagspartier har i partnerskap sett en framgångsväg också för ”utsatta” områden i landets storstäder. Propositionen *Utveckling och rättvisa* (Prop 1997/98:165), exempelvis, för uttryckligen fram partnerskapstanken som ett avgörande led i en framgångsrik politik för landets storstäder. Politiken bör, stadgar regeringen, formuleras ”i en nära dialog med invånarna” såväl som ”med andra lokala aktörer som till exempel försäkringskassan, sjukvården, arbetsförmedlingen och närpolisens”. Regeringen ser det, vidare, som ”viktigt att samtliga berörda lokala aktörer ställer sig bakom de gemensamma målen så att de blir styrande för respektive aktörs insatser i stadsdelen”.

”När de berörda tar saken i egna händer”

Värnandet av partnerskap mellan statliga institutioner och lokalsamhället, boendeinflytande och underifrånperspektiv förenar aktörer och partier över stora delar av det ideologiska fältet. Till exempel har folkpartiet på senare år återkommande argumenterat för lokala partnerskap som en både strategiskt viktig och dynamisk lokal kraft, inte minst i storstädernas ”utsatta” förortsmiljöer. I en motion från slutet av nittiotalet poängterar partiet exempelvis: ”För att människorna i ett bostadsområde ska få chansen att själva skapa sin hembygd krävs att människorna själva får släppa loss sin skaparkraft” (Mot 1998/99:Sf634). Till dem som ska ges utrymme för sin skaparkraft och kreativitet räknar partiet en lång rad av aktörer och sammanslutningar: ”Lokalt näringsliv, föreningsliv, studieförbund, invandrarföreningar, kyrkor, boendegrupper och andra lokala aktörer ska ges möjlighet att förändra sin vardag och bygga upp lokala strukturer”. Partiet preciserar denna hållning i en annan motion från slutet av nittiotalet.

Antingen man bor i storstadsförorter som Alby eller Hammar-kullen eller i glesbygdsorter som Idre eller Dorotea så måste grunden för politiken ta sin utgångspunkt i den enskilde *individens* och *områdets* förmåga att *mobilisera sina resurser* uti-

från sina egna förutsättningar. [...] Mobiliseringen av lokala resurser är minst lika viktig i storstadsområdena för att nå utveckling och tillväxt. Det är därför hög tid att se den **lokala mobiliseringen** och den **enskilde individen** som en utvecklingspotential också i storstaden (Mot 1997/98:A64, kursivering tillagd).

Det är här uppenbart att regional- och storstadspolitiska överväganden sammanfaller i ett gemensamt tillväxt- och utvecklingspolitiskt paradig. Idre och Hammarkullen, Doretea och Alby, står, enligt paradigmet, i grund och botten inför samma utmaningar när det gäller "utveckling" och "tillväxt". "Lösningen" står, återigen, att finna i att området ifråga – utifrån sina egna förutsättningar – "mobiliserar sina resurser".

Det grundläggande problemet, ur det perspektiv som bland andra folkpartiet företräder, är den "beroendementalitet" som successivt påstås ha skapats som ett resultat av en långtgående statlig "omhändertagandepolitik". En sådan politik har under hela efterkrigstiden i praktiken berövat människor sin kreativitet och initiativförmåga till förmån för "lösningar" formulerade "uppifrån". I enlighet med en sådan tankegång menar partiledaren Lars Leijonborg tillsammans med partiets integrationspolitiska talesman, Mauricio Rojas, att det är hög tid för ett "perspektivbyte som öppnar vägen för en inkluderande utvecklingspolitik baserad på egenmakt i stället för omhändertagande, på arbete i stället för bidrag" (Leijonborg & Rojas 2004).

Argumentationen känns inte minst igen från den amerikanska underklassdebatt som pågått sedan åttiotalet. Eftersom resonemanget baseras på ett starkt normativt antagande om "det ideala oberoendet" iscensätts en rad "aktiverande" åtgärder och program, där **workfare** (rätt till arbete eller skyldighet att "göra rätt för sig") förespråkas som alternativ till "passiviserande" **welfare** (rätt till välfärd) (Schierup m fl 2006). "Aktiveringsstrategin" förespråkas dock inte bara av partier och debattörer på den ideologiska högerkanten. Under nittiotalet betonades överhuvudtaget bidragstagares "skyldigheter" allt mer samtidigt som deras behov och rättigheter ifrågasattes (Johansson 2001). "Aktiveringsstrategin" kommer bland annat till uttryck i den så kallade aktivitetsgarantin, den arbetsmarknadspolitiska hållning som betonats särskilt starkt på olika platser i landet, inte minst i Malmö och Skärholmen (Giertz 2004). I linje med denna hållning har det föreslagits att villkoren för dem som väljer att inte acceptera de jobb de erbjuds ytterligare ska försämrats, detta för att arbetssökande ska bli mer motiverade för att aktivt söka nya jobb.

Ansvarstagande föräldrar: Skolpolitik

Såväl partnerskapstanken som tanken att deltagande i olika former "skolar" deltagarna i demokrati och successivt formar ett "demokratiskt sinnelag" löper som en röd tråd genom det sena nittioalets diskussion om den svenska skolan (Erikson 2004, Jarl 2004). En viktig del av skolans uppdrag, slår läroplanen fast (Lpo 94), är att fostra "demokratiska medborgare". Uppdraget har långa anor i svensk skolpolitik, men tanken om "demokratisk fostran" har alltsedan tidigt nittiotal fått ett särskilt starkt genomslag. Det betyder, dels, att elever genom att ta del av undervisningen på olika sätt ska skolas och informeras i demokratiska värden och procedurer. Som ett led i denna fortlöpande fostran bör skolan i sig organiseras enligt demokratiska principer. Föräldrarnas roll i relation till både skolan och elevernas skolutveckling har i detta sammanhang blivit en allt mer avgörande fråga.

Strävan efter att mobilisera lokalsamhällets skilda krafter har på senare år i synnerhet satt en tydlig prägel på hur skolan i mångt och mycket betraktas i den politiska debatten. I detta sammanhang har en gammal metafor för skolans funktion i det lokala samhällslivet fått förnyad aktualitet, "skolan mitt i byn" (Bunar 2001). "Förutsättningarna för ett framgångsrikt utvecklingsarbete är en samverkan mellan olika nivåer i samhället", slår Myndigheten för skolutveckling (2004, s 19) fast i en rapport och tangerar därmed metaforen "skolan mitt i byn" – skolan bör samla de resurser och krafter som finns tillgängliga och fungera som en motor i det lokala samhällslivet. "Politiker, skolledning, föräldrar och pedagogisk personal", fortsätter rapporten, "har alla sin del i ansvaret för en positiv utveckling av barns och ungdomars möjligheter att delta aktivt i dagens mångkulturella Sverige". Föräldrarnas roll i relation till både skolan och elevernas skolutveckling har här blivit en allt mer avgörande fråga. En mer långtgående samverkan mellan skola och föräldrar har tillsammans med en allmän "mobilisering" av föräldrar när det gäller att ta ett "större ansvar" för barnens skolgång och uppväxt i stort, återkommande betonats som ett egenvärde i sig.

Ett av de bärande argumenten för fördjupad samverkan mellan hem och skola är att föräldrar själva önskar ett större inflytande över skolan (Skolverket 2000). I betänkandet *Skolfrågor: Om skola i en ny tid* (SOU 1997:121, s 113) sägs föräldrarna ha "en självklar rätt att ta del i och ta ansvar för sina barns fostran, deras liv och verksamhet". En viktig utgångspunkt är här att föräldrarna, i egenskap av just föräldrar, har en unik kunskap om sina barn, en till stor del outnyttjad resurs för skolan och dess personal. Utifrån en sådan uppfattning om betydelsen

av föräldraengagemang har möjligheterna gradvis underlättats när det gäller att inkludera föräldrar i skolornas formella beslutsfattande. Numera är det till exempel möjligt att inrätta lokala skolstyrelser med föräldramajoritet. Sådan formell medverkan ses dock bara som ett av flera led i en mer generell inkludering av föräldrarna i skolans angelägenheter, där förhoppningen är att på sikt få till stånd en bredare diskussion, både i och utanför skolan, om hur skolan och undervisningen överhuvudtaget ska organiseras (Erikson 1998).

”Ideala” och ”dysfunktionella” familjer

Frågan om samverkan mellan föräldrar och skola är emellertid inte helt entydig. Generellt bör, enligt officiella doktriner, familjens egen kraft och initiativförmåga stödjas och utnyttjas, såväl inom som utanför skolans domäner. Det tycks emellertid bara gälla under förutsättning att familjen är ”normalt fungerande”. När det gäller ”invandrarföräldrar”, till exempel, tycks så inte riktigt vara fallet, utan i samverkan mellan föräldrar och skola iscensätts här snarare skilda teknologier för anpassning i förhållande till idealet om det ”goda – underförstått svenska – föräldraskapet”.

”Föräldrar med invandrarbakgrund kan behöva annat stöd i sin föräldraroll än svenska föräldrar”, heter det i utredningen *Stöd i föräldraskapet* (SOU 1997:161, s 194), från slutet av nittiotalet. Behovet av särskilt stöd motiverar utredningen först och främst med anledning av de ”spänningar och konflikter” som sägs uppstå då familjer invandrar ”till ett land vars familjemönster står i konflikt med invandrarfamiljens” (s 191). Vid ankomsten till ett nytt samhälle riskerar, enligt utredningen, familjen att förlora det stöd som den tidigare haft från samhällets sida, i synnerhet då ”familjen möter en modern kultur med stor individuell frihet”. Eftersom allt från lagar och sociala institutioner till ekonomi och vardagsliv i Sverige är organiserat ”efter svenska familjers levnadsmönster” möts flera av de värden och ideal som ”invandrarfamiljen” tidigare tagit för givna, ”vad gäller till exempel makars och faders auktoritet, lydnadsidealerna i uppfostran eller kontrollen över sina döttrar” (s 191), inte längre med acceptans och bekräftelse. De ifrågasätts snarare. Utredningen ser mot bakgrund av det en rad avgörande konsekvenser för föräldrarnas uppfostran av barnen. ”Svenska normer och värderingar i uppfostran ter sig ofta skrämmande”. ”Osäkerheten över vad konsekvenserna blir om man ger efter för barnens krav gör att många föräldrar förstärker och överdriver de uppfostringsideal som råder i hemlandet” (s 194f). Utredningen gör en kategorisk åtskillnad mellan

”svenskar” och ”invandrare”, ”svenskt” och ”icke-svenskt”. Allt som klassas som ”icke-svenskt” är, enligt den logik som kan utläsas, liktydigt med problem. Föräldrarnas ”kultur” ses genomgående som ett ”hinder” som behöver övervinnas. Det till synes oproblematiske ”stöd i sin föräldraroll” som utredningen föreslår förutsätter därmed att ”invandrarfamiljen” behöver anpassas till en ”svensk föräldraroll”, en tanke som också förekommer i skolsammanhang.

En rad studier har pekat på att skolpersonal tenderar att – direkt eller indirekt – förlägga skulden för barnens svåra skolsituation och för föräldrarnas i många fall begränsade samverkan med skolan på ”invandrarföräldrarna” själva. De ses som auktoritära och ointresserade, oinformerade och ”halvspråkiga” (Bunar 2001, Runfors 2003). Ett sådant bemötande medför i sig att föräldrar med ”fel” bakgrund riskerar att omyndigförklaras i deras egenskap av föräldrar: De behöver, liksom barnen, fostras, bli mer aktiva och ansvarstagande, medvetna och kompetenta.

Samverkan som disciplinering

Eftersom relationer mellan skola och föräldrar tycks äga rum inom ramen för en rad på olika sätt starkt begränsande premisser har vissa forskare betraktat den samverkan mellan skola och föräldrar som idag förespråkas som ett slags led i ett mer övergripande projekt att skapa ”goda föräldrar” och ett ”gott föräldraskap”. Gill Crozier (1998, s 126) hävdar till exempel, i linje med en sådan tankegång, att ”för att åstadkomma ett ur lärarnas synvinkel framgångsrikt partnerskap behöver lärarna övertala föräldrarna, och genom föräldrarna eleverna, till att anamma deras värderingar om vad det innebär att vara en ’god’ förälder och en ’god’ elev”. Det sätt på vilket samverkan konkret praktiseras kan, menar dessa forskare med hänvisning till Foucault, ses som en intrikat form av styrning, eller snarare disciplinering, där föräldrar på ett indirekt sätt involveras i lärarnas projekt att fostra eleverna enligt skolans konventioner (Keogh 1996, Crozier 1998).

För att inkluderas och bli betraktad och bemött som en jämlik ”partner” i mötet med skolan behöver, enligt en rad studier, föräldrar passera en rad mer eller mindre implicita inträdeskrav (MacLure & Walker 2000, Ranson m fl 2004). Här görs en selektion där föräldrar mäts utifrån den vita, manliga medelklassen som standard (Yosso 2005). Inom skolan åtskiljs eller graderas önskvärda/normala från icke-önskvärda/avvikande på ett sätt som i flera avseenden känns igen från de bågge politikområdena demokrati och storstad. Föräld-

rars samverkan med skolan åskådliggör hur föräldrarna förväntas kontinuerligt ta en mer aktiv del i fostran av barnen och "fullgöra sina skyldigheter" som förälder, exempelvis när det gäller att välja "rätt" skola för sina barn, se till så att barnen inte skolkar, gör sina läxor och klär sig ordentligt, motiverar dem till att satsa på skolarbetet och "ta eget ansvar". Föräldrarna blir på så sätt själva delaktiga i skolans disciplinära maktutövning (Keogh 1996). Denna form av styrning kan därmed, i enlighet med Foucaults sätt att se på maktutövning som vittförgrenad över hela samhället, inte enbart lokaliseras till skolan som geografiskt avgränsad, pedagogisk arena, utan den utsöndras även till andra delar av samhällslivet, till alla de arenor och sammanhang där föräldrar och elever lever och verkar.

Var och en sin egen lyckas smed? Avslutande reflektioner

Artikeln har belyst hur värnandet av "aktivering" och "ansvarstagande" under det senaste decenniet kommit att bli ett starkt framträdande drag i diskussionen om situationen i mångtalsrika förorter. I och med att en liberal styrningsrationalitet successivt vunnit terräng i den samtida politikens landskap har begrepp som samverkan och partnerskap, civilt samhälle och underifrånperspektiv överhuvudtaget fått ett stort genomslag i den politiska debatten. De har satt en stark prägel på ett flertal politikområden, varav jag i artikeln närmare uppehållit mig vid tre, närmare bestämt demokrati-, storstads- och skolpolitik. Av genomgången framgår att dessa skilda policyområden är intimt sammanflätade. Sedan nittioalet har här en "sanningsregim" med en stark normativ strävan efter att "ansvariggöra" och "aktivera" enskilda medborgare tagit form (Pettersson m fl kommande). I dess värnande av "underifrånperspektiv" och "partnerskap" åskådliggörs ett alltjämt pågående maktskifte i svensk demokrati, från en stats- till en allt mer individcentrerad regim. I enlighet med denna "sanningsregim" inrättas, som till exempel i Demokratiutredningen, en rad gränser för politikens "legitima räckvidd", där politikens och statsmaktens roll allt mer handlar om att "dra sig tillbaks" och "lämna rum" för frivilliga och självständiga aktörer och sammanslutningar.

Vilka konsekvenser kan en sådan utveckling ha? Detta politiska skifte betyder ingalunda att statsmakten helt skulle ha abdikerat eller spelat ut sin roll. Det betyder snarare att dess funktioner skiftat fokus och ändrat karaktär. Dess roll inom en allt mer "avancerat liberal" (Rose 1995) samtid består mer i att koordinera och kontrollera "aktiverade" och mer eller mindre "självreglerande" subjekt än att, i

linje med den välfärdsstatliga rationalitet som länge var förhärskande i svensk politik, "styra genom samhället", omfördela resurser och genom skilda socialpolitiska interventioner reglera människors livschanser. Individer, familjer, sammanslutningar, stadsdelar eller regioner ges större manöverutrymme för att på egen hand generera tillväxt och styra sina liv (Isin 2002).

"Viljan att aktivera" må framstå som specifik för den samtida politikens landskap. Kenneth Petersson (1997, s 112) poängterar dock att den i flera avseenden bygger vidare på "förflutna idéer om politisk styrning". Termer som "närhet", "småskalighet", "gemenskap", "ansvar" och "delaktighet", som idag betonas i svensk politik, knyter samtliga an till en rad element starkt förankrade i en liberal tanketradition. "Viljan att aktivera" aktualiserar även frågan om etniska distinktioner, som också den har en lång historik.

En liberal styrningsrationalitet upplåter bestämda rum för handling och förhandling, med såväl möjligheter som begränsningar. Teknologier för "aktivering" förgrenas runt om i samhällskroppen, frammanar subjekt både förmögna och villiga att "ta sitt ansvar" och arenor där "ansvaret kan tas" (Isin 2002). Den "mångetniska förorten" står i skärningspunkten för många av dessa "interventioner". Lösningen på "förortsproblemet" består, enligt den logik som kan utläsas i senare års svenska debatt om omvandlingen av "utsatta" förorter, i att de "främmande" (förortsbefolkningen) omvandlar sin påstått misstroende, beroende och passiva "mentalitet" och "lyfter" sig till de "normalas" (det omgivande svenska samhällets) standard när det gäller engagemang, tillit och initiativförmåga (Lövgren 2002, Dahlstedt 2005). Den "omvandling" som här föreskrivs, från **problemet** till **resurs**, **tårande** till **närande**, baseras – om än oftast implicit – på starkt partikulära bedömningsgrunder, där vissa grupper automatiskt åläggs skilda krav på anpassning till det tänkta idealtillståndet.

Den välvilliga och till synes "färgblinda" strävan efter ökat medborgerligt deltagande och "ansvarstagande" tenderar inte minst att definieras enligt etniskt "färgade" premisser. De förortsbor som tar del av de möjligheter som "viljan till aktivering" ger och som i egenskap av till exempel föreningsmedlem, "aktiv förälder" eller brukare deltar i samhällslivet, ställs inför en rad – oftast implicita – krav (jfr Dahlstedt & Hertzberg 2005). Kraven kan anta många olika former. De riktas i synnerhet mot boende klassade som "invandrare", som i olika situationer behöver "bevisa" både sin tillhörighet och lojalitet till det svenska samhället och till den svenska "nationella gemenskapen". En rad studier har pekat på hur "invandrare" över stora delar av det sociala fältet – från den formaliserade politikens till vardagslivets informella domäner – möter praktiker som kontinuerligt "mäter" och

(rang)ordnar dem i förhållande till en svensk "föreställd gemenskap" (se SOU 2005:56, De los Reyes & Kamali 2005). "Invandrare" tvingas i skilda sammanhang "bevisa" att de lärt sig "de rätta koderna", att de "behärskar spelreglerna" och språket ordentligt, att de delar de bärande principer som gemenskapen baseras på. För dem som av olika skäl *inte* anses "mogna" för "frihetens välsignelser" väntar en mer eller mindre disciplinerande hållning – för att de på sikt bättre ska leva upp till en "normal svensk standard".

Även här finner vi en viss kontinuitet mellan *dagens* styrning och *gårdagens*. Den diskriminering som idag drabbar "invandrare" i det svenska samhället är inte unik för samtidens Sverige. Den baseras inte sällan på en nationell tillhörighetsdoktrin med rötter tillbaka till nationalismens glansdagar. Den svenska "föreställda gemenskapen" har historiskt grundat sig på utestängning av bland annat "tattare", "zigenare" och "lappar" (Catomeris 2004). Normaliseringen av "svenskhet", och åtföljande disciplinering av "etniska avvikelser", är dessutom förankrad i upplysningsprojektet. Pendelrörelsen mellan frihetlig och auktoritär styrning fanns redan hos liberalismens pionjärer (Rose 1999). "Frihet och herravälde är", poängterar Barry Hindess (2000, s 94), "i det liberala tänkandet förenade som två sidor av samma mynt ..." Den ena sidan förutsatte – och förutsätter – den andra. Det var hos liberalismens pionjärer självklart att alla inte räknas in i liberalismens "universellt" mänskliga fri- och rättigheter. "När upplysningsfilosoferna talade om civilisation talade de egentligen om europeisk civilisation", konstaterar Mekonnen Tesfahuney (1999, s 69). "Europa beskrevs som en fontän av förnuft, konst och kultur och ansågs staka ut den (enda) framtidsväg, som stod folk och nationer i resten av världen att efterfölja".

Den liberala styrningens rationalitet är fortsatt färgad av detta idéhistoriska arv. Det är fortfarande den vita, manliga medelklassen som utgör den norm utifrån vilken "det goda medborgarskapet" utgår (Lundstedt 2005). "Förorten" framstår i diskussionen om tillvaron i storstädernas ytterområden, liksom "djungeln" i en kolonial föreställningsvärld, som en plats någonstans långt bortom den trygga, välordnade och "civiliserade" världen, men samtidigt något som denna värld kan kontrastera och identifiera sig mot. Djungeln är dock inte längre på behagligt avstånd – långt "där borta". Den finns även "här hemma" (Dahlstedt 2005). I takt med att den liberala styrningens rationalitet sätter en allt starkare prägel på svenskt samhällsliv mångfaldigas inte bara de teknologier som kontinuerligt "mäter", (rang)ordnar och påbjuder anpassning av människor, i förhållande till en föreställd "svensk normalitet". Samtidigt mångfaldigas de arenor där sådan maktutövning utspelas. Eftersom skapandet av "poli-

tiska subjekt”, som noterats ovan, förutsätter gränsdragning och inrättandet av hierarkier mellan önskvärt och icke-önskvärt innebär de aktiveringspraktiker som riktas mot ”förorten” fortsatt kamp om hur gränserna dras, vilka som inkluderas – och på vilka villkor. Hur ”samverkan” konkret institutionaliseras, vilka ”partners” som inkluderas i skilda sammanhang, på vilka villkor, hur ”mobilisering underifrån” konkret kommer till uttryck, med vilka konsekvenser, är inte givet på förhand. Här finns utrymme för fortsatt underordning av den Andre såväl som för alternativa ”sätt att bli politisk” där den Andre ”vägrar låta sig infogas i de dominerande gruppernas blickar och därmed förmår definiera rättigheter och skyldigheter på nya sätt ...” (Isin 2002, s 273).

En följd av att skilda aktörer i allt högre grad görs ansvariga för sina liv är att de som av någon anledning inte lyckas hävda sig i konkurrensen med Andra – grannföräldern, den närliggande stadsdelen, grannkommunen – är att de i princip har *sig själva att skylla* (Isin 2002, Syssner 2006). De förslag till åtgärder som i olika avseenden tar sikte på att ”mobilisera förorten” riskerar ständigt att motverka sina uttalade ambitioner, om det inte samtidigt finns en vilja att *konkret handling* utjämna de starkt ojämlika levnadsvillkor som idag skiktat det svenska stadslandskapet. En ”vilja att aktivera” som inte ingår i en långsiktig strategi för att utjämna klyftor i samhället riskerar att på sikt *utöka* snarare än *utjämna* redan existerande klyftor, då resursstarka grupper nu ges fler tillfällen och fler arenor där de med hjälp av sina kontakter och nätverk, resurser och kunskaper om ”spelets regler” kan bevaka sina privilegier och intressen.

Noter

* Föreliggande artikel är utarbetad inom ramen för projektet *Utbildning, arbete och medborgerlig agens i den mångkulturella storstaden*, UAMA, finansierat av Vetenskapsrådet. Delar av artikeln, närmare bestämt delar av avsnitten ”Viljan att styra” och ”Demokratins anatomi”, baseras på en text som har publicerats i ett annat sammanhang (Dahlstedt 2000). Jag vill passa på att tacka redaktörerna för *Utbildning & Demokrati*, för värdefulla kommentarer, samtliga kollegor i projektet UAMA samt deltagarna vid den workshop på Statsvetenskapliga förbundets årsmöte 2004, där ett tidigare utkast till denna artikel presenterades.

1. Samtliga översättningar till svenska är författarens egna.
2. Liknande tankegångar framfördes, för att nämna några exempel, av det sena åttiotalets Maktutredning, om än med en mer explicit individfokusering, det tidiga nittioalets Lokaldemokratikommitté och det tidiga tjugohundratalets Kommundemokratikommitté.

3. För en djupare analys av utredningens ”sanningspolitik”, se Dahlstedt (2000).
4. Formuleringen, som fångar andan i storstadspropositionens ”nerifrånfilosofi”, är hämtad från Haninge kommuns hemsida och dess beskrivning av projektarbetet i Jordbro, ett av de 24 områden som regeringens storstads-satsning riktades mot <<http://www.haninge.se/templates>>. En fördjupad diskussion kring satsningen, dess bakgrund och genomförande, se Urban 2005, Velásquez 2005.
5. Även om begreppet ”partnerskap” i sig må vara ett tämligen sentida inslag i svensk politisk vokabulär, så har fenomenet **samverkan** en förhållandevis lång tradition i svensk stadsplanering (Hertting 2003).

Referenser

- Bet 1997/98:AU11. **Regional tillväxt**. Stockholm: Närings- och handelsdepartementet.
- Boréus, Kristina (1994): **Högerväg**. Stockholm: Tiden.
- Bunar, Nihad (2001): **Skolan mitt i förorten**. Stenag: Symposion.
- Catomeris, Christian (2004): **Det ohyggliga arvet**. Stockholm: Ordfront.
- Crozier, Gill (1998): Parents and schools. **Journal of Education Policy**, **13**(1), s 125–136.
- Cruikshank, Barbara (1999): **The Will to Empower**. Ithaca: Cornell University Press.
- Dahlstedt, Magnus (2000): Demokrati genom civilt samhälle? **Statsvetenskaplig Tidskrift**, **103**(4), s 289–309.
- Dahlstedt, Magnus (2005): **Reserverad demokrati**. Umeå: Boréa.
- Dahlstedt, Magnus & Hertzberg, Fredrik, red (2005): **Demokrati på svenska?** SOU 2005:112, Rapport för Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- De los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud, red (2005): **Bortom Vi och Dom**. SOU 2005:41, Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Dir 1997:101. **Utredning om folkstyret i Sverige inför 2000-talet**.
- Edström, Nina & Plisch, Emil (2005): **En känsla av delaktighet**. Tumba: Mångkulturellt Centrum.
- Erikson, Lars (1998): Staten och det civila samhället. **Utbildning och Demokrati**, **7**(1), s 69–84.
- Erikson, Lars (2004): **Föräldrar och skola**. Örebro: Örebro Studies in Education, 10.
- Foucault, Michael (1987): **Övervakning och straff**. Lund: Arkiv.
- Foucault, Michel (2004): Regimentalitet. **Fronesis**, (14–15), s 62–81.
- Geddes, Mike & Benington, John, red (2001): **Local Partnerships and Social Exclusion in the European Union**. London: Routledge.

- Giertz, Anders (2004): *Making the Poor Work*. Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Haninge kommuns hemsida: <<http://www.haninge.se/templates>> [Hämtad 2003-03-14.]
- Hertting, Nils (2003): *Samverkan på spel*. Stockholm: Égalité.
- Hindess, Barry (2000): The liberal government of unfreedom. *Alternatives*, (26), s 93–111.
- Isin, Engin F (2002): *Being Political*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jarl, Maria (2004): *En skola i demokrati? Föräldrarna, kommunen och dialogen*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen. Göteborg Studies in Politics, 86.
- Jessop, Bob (2002): Liberalism, neoliberalism, and urban governance. I Neil Brenner & Nik Theodore, red: *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*, s 105–125. Oxford: Blackwell.
- Johansson, Håkan (2001): *I det sociala medborgarskapets skugga*. Lund: Arkiv.
- Keogh, Jayne (1996): Governmentality in parent-teacher communication. *Language and Education*, 10(2/3), s 119–131.
- Leijonborg, Lars & Rojas, Mauricio (2004-12-05): Explosiv ökning av antalet utsatta bostadsområden. *Dagens Nyheter*, s A6.
- Lipman, Pauline (1997): Restructuring in context. *American Educational Research Journal*, 34(1), s 3–37.
- Lipset, Seymour Martin (2001): The Americanization of the European left. *Journal of Democracy*, 12(2), s 74–87.
- Lpo 94: *Läroplan för det obligatoriska skolsystemet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Lundstedt, Anna (2005): *Vit governmentality*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Lövgren, Sophia (2002): *Att skapa ett framtidens folk*. Linköpings universitet, Tema Hälsa och samhälle. Linköping Studies in Arts and Science, 259.
- MacLeod, Gordon & Jones, Martin (1999): Regulating a regional rustbelt. *Environment and Planning D: Society and Space*, (17), s 575–605.
- MacLure, Maggie & Walker, Barbara M (2000): Disenchanted evenings. *British Journal of Sociology of Education*, 21(1), s 5–25.
- Messing, Ulrica (2000-04-26): Segregerade bör leda kampen mot utanförskap. *Svenska Dagbladet*, s 10.
- Mot 1997/98:A64. *Med anledning av Prop 1997/98:165 Utveckling och rättvisa: En politik för storstaden på 2000-talet*. Folkpartiet.

- Mot 1998/99:Sf 634. **En liberal integrationspolitik**. Folkpartiet. Myndigheten för skolutveckling (2004): **Mångfald och likvärdighet: Delrapport 2**. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Nilsson, Tom (2005): **Till vilken nytta?**. Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Petersson, Kenneth (1997): Mobilisering av gemenskapen. I Karl-Olov Arnstberg & Ingrid Ramberg, red: **I stadens utkant**, s 86–113. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum.
- Petersson, Kenneth, m fl (kommande): Framtiden som styrning. I Sophia Lövgren & Kerstin Johansson, red: **Viljan att styra** [preliminär titel]. Lund: Studentlitteratur.
- Pierre, Jon, red (1998): **Partnerships in Urban Governance**. New York: Palgrave.
- Premfors, Rune (2000): **Den starka demokratin**. Stockholm: Atlas.
- Prop 1997/98:165. **Utveckling och rättvisa: En politik för storstaden på 2000-talet**.
- Prop 2001/02:80. **Demokrati för det nya seklet**.
- Prot 1996/97:57. Riksdagens snabbprotokoll, torsdagen den 30 januari. [Kammarens protokoll.]
- Prot 1998/99:23. Riksdagens snabbprotokoll, torsdagen den 26 november. [Kammarens protokoll.]
- Putnam, Robert D (1996): **Den fungerande demokratin**. Stockholm: SNS.
- Ranson, Stewart, m fl (2004): Storming parents, schools and communicative inaction. **British Journal of Sociology of Education**, 25(3), s 259–274.
- Rose, Nikolas (1995): Politisk styrning, auktoritet och expertis i den avancerade liberalismen. I Kenneth Hultqvist & Kenneth Peterson, red: **Foucault: Namnet på en modern vetenskaplig och filosofisk problematik**, s 39–59. Stockholm: HLS.
- Rose, Nikolas (1999): **Powers of Freedom**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo (1986): **Den socialdemokratiska staten**. Lund: Arkiv.
- Runfors, Ann (2003): **Mångfald, motsägelser och marginaliseringar**. Stockholm: Prisma.
- Schierup, Carl-Ulrik; Hansen, Peo & Castles, Stephen (2006): **Migration, Citizenship and the European Welfare State**. Oxford: Oxford University Press.
- Skolverket (2000): **Attityder till skolan**. Stockholm: Skolverket.
- SOU 1996:177. **Egenmakt**. Delbetänkande till Storstadskommittén.
- SOU 1997:161. **Stöd i föräldraskapet**. Betänkande av Utredningen om föräldrautbildning.
- SOU 1997:121. **Skolfrågor**. Slutbetänkande av Skolkommittén.

- SOU 2000:1. **En uthållig demokrati!** Demokratiutredningens slutbetänkande.
- SOU 2005:56. **Det blågula glashuset.** Betänkande från utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet.
- Syssner, Josefina (2006): **What Kind of Regionalism?** Hamburg: Peter Lang.
- Tesfahuney, Mekonnen (1999): Monokulturell utbildning. **Utbildning & Demokrati**, 8(3), s 65–84.
- Urban, Susanne (2005): **Att ordna staden.** Lund: Arkiv.
- Velásquez, Juan (2005): **Förankring och dialog.** Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Yosso, Tara J (2005): Whose culture has capital? **Race, Ethnicity and Education**, 8(1), s 69–91.